

Rozdział II. Archiwalia izb przemysłowo-handlowych Polski Ludowej

Wstęp

Izby Przemysłowo-Handlowe zostały reaktywowane w latach 1944 - 1945 samorzutnie z inicjatywy przedwojennych radców oraz pracowników biur, z których część pracowała w izbach w okresie okupacji, działając jednocześnie w strukturach Polskiego Państwa Podziemnego. Jako pierwsza została otworzona Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, potem w Rzeszowie i Krakowie. Z czasem zakładano nowe izby na Ziemiach Odzyskanych.

Łącznie na terenie Polski, w latach 1944 - 1950, istniały izby przemysłowo-handlowe w:

- * Bydgoszczy (od marca 1945 r.), z oddziałami w Grudziądzu, Toruniu i Włocławku (później zamienionymi na oddziały Izby gdyńskiej, gdyż formalnie Izbę bydgoską reaktywowano jako oddział gdyńskiej Izby),
- * Częstochowie (od 5 maja 1945 r.), z oddziałami w Kielcach i Radomiu,
- * Gdyni (od połowy 1945 r.), z oddziałami w Grudziądzu, Toruniu i Włocławku,
- * Katowicach (od 1945 r.), z oddziałami w Bielsku i Opolu,
- * Krakowie (od 20 stycznia 1945 r.), z oddziałem w Białej Krakowskiej,
- * Lublinie (od końca lipca 1944 r.),
- * Łodzi (od 1945 r.),
- * Poznaniu (od końca lutego 1945 r.), z oddziałami w Gorzowie Wielkopolskim, Słubicach i Zielonej Górze,
- * Rzeszowie (od 28 września 1944 r.),
- * Szczecinie (od 16 sierpnia 1946 r.), z oddziałem w Słupsku (od 15 października 1945 r.),
- Warszawie (od 7 grudnia 1944 r.), z oddziałami w Białymstoku i Olsztynie,
- Wrocławiu (od 15 listopada 1945 r.), z oddziałami w Jeleniej Górze, Legnicy, Nowej Soli, Świdnicy i Wałbrzychu.

Często oddziały izb zwano delegaturami lub ekspozyturami. Oddział Izby poznańskiej w Gorzowie Wielkopolskim uruchomiono 12 grudnia 1945 r., zaś w Zielonej Górze 17 stycznia 1946 roku. Izba Przemysłowo-Handlowa w Szczecinie funkcjonowała początkowo (od 15 września 1945 roku do sierpnia 1946 roku) jako oddział Izby gdyńskiej; podobnie jak oddział w Słupsku, który powstał wcześniej niż Izba szczecińska. Warto też dodać, iż do połączenia Białej Krakowskiej i Bielska doszło w 1951 roku, już po likwidacji izb. Stąd z powodu zaszczości tradycyjnych w Białej, należącej do Małopolski, oddział posiadała Izba krakowska; a w Bielsku przynależnym do Śląska Cieszyńskiego - Izba katowicka. Często "stare" izby zakładały nowe izby na Ziemiach Odzyskanych, którymi potem się opiekowały. Działy więc

w układzie filialnym - izb macierzystych i izb siostrzanych. Tym sposobem Izba krakowska otworzyła Izbę we Wrocławiu. Natomiast Izba warszawska pełniła funkcję Izby Urzędującej, zwanej inaczej Koordynującą, czyli surogatu Związku Izb Przemysłowo-Handlowych. W drugiej połowie lat czterdziestych w Izbie warszawskiej stworzono Wydział Koordynacji Izb Przemysłowo-Handlowych^[1].

Izba Przemysłowo-Handlowa w Bydgoszczy

Zespół tej Izby przechowywany jest w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy (numer zespołu 1227). Posiada inwentarz książkowy i liczy 523 jednostki, co daje 10 metrów bieżących akt. Izba bydgoska działała od marca 1945 roku, formalnie jako oddział Izby gdyńskiej, gdyż przed wojną Bydgoszcz znajdował się w okręgu Izby Przemysłowo-Handlowej w Gdyni. Powstanie oddziału w Bydgoszczy wyprzedziło ukonstytuowanie się w połowie 1945 roku Izby gdyńskiej. Zaś organizowane przez Bydgoszczan oddziały w Grudziądzu, Toruniu i Włocławku, zamienione zostały na oddziały Izby gdyńskiej. W 1948 roku Izba bydgoska usamodzielniała się, a tak jak inne izby została zlikwidowana w 1950 roku. Jeśli chodzi o akta, to warto przyjrzeć się prowadzonym przez Izbę sprawom żeglugi śródlądowej, ponieważ to odróżniało ją od innych izb.

Ponadto w archiwum bydgoskim zgromadzono - co nie jest częste - akta zrzeczeń kupieckich sprzed okresu wprowadzenia przymusowych zrzeczeń prywatnego handlu i usług:

- * Zrzeszenie Kupców Zbożowo-Nasiennych Województw Pomorskiego i Gdańskiego z lat 1945 - 1948 (numer zespołu 1149),
- * Stowarzyszenie Restauratorów w Bydgoszczy z lat 1945-1950 (numer zespołu 1150),
- * Zrzeszenie Samodzielnych Kupców w Chojnicach z lat 1948 - 1951 (numer zespołu 1151),
- * Zrzeszenie Samodzielnych Kupców w Gniewkowie, pow. Inowrocław z lat 1946 - 1950 (numer zespołu 1152),
- * Zrzeszenie Polsko-Chrześcijańskie Kupców w Inowrocławiu z lat 1945 - 1947 (numer zespołu 1153),
- * Zrzeszenie Restauratorów w Inowrocławiu z lat 1945 - 1950 (numer zespołu 1154),
- * Zrzeszenie Kupców i Restauratorów w Kruszwicy, pow. Inowrocław z lat 1948 - 1950 (numer zespołu 1394),
- * Zrzeszenie Kupców Samodzielnych w Świeciu nad Wisłą z roku 1945 (numer zespołu 1395),
- * Związek Zrzeczeń Kupieckich na Pomorzu w Bydgoszczy z lat 1945 - 1950 (numer zespołu 1396).

Na tym jednak zbiory bydgoskiego archiwum się nie kończą. Są tam bowiem akta owych zrzeszeń prywatnego handlu i usług:

- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Bydgoszczy z lat 1947 - 1972 (numer zespołu 1398),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Chojnicach z lat 1951 - 1971 (numer zespołu 1400),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Inowrocławiu z lat 1948 - 1972 (numer zespołu 1402),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Mogilnie z lat 1946 - 1971 (numer zespołu 1403),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Świeciu nad Wisłą z lat 1948 - 1971 (numer zespołu 1404),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Żninie z lat 1947 - 1972 (numer zespołu 1407),
- * Wojewódzki Związek Zrzeszeń i Wojewódzkie Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Bydgoszczy z lat 1946 - 1976 (numer zespołu 1408).

Do Archiwum Państwowego w Toruniu przekazano:

- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Brodnicy (numer zespołu 1363),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Chełmnie (numer zespołu 1364),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Grudziądzu (numer zespołu 1401),
- * Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług w Toruniu (numer zespołu 1365).

Według bazy SEZAM zespół numer 1406: "Powiatowe Zrzeszenie Prywatnego Handlu i Usług we Włocławku" miał zostać przeniesiony z archiwum bydgoskiego do archiwum w Toruniu. Z korespondencji prowadzonej przez autora, w trakcie przygotowywania monografii, z archiwami w Bydgoszczy, Toruniu oraz Włocławku wynika, że tak się nie stało. Jak się autor dowiedział, Archiwum Państwowe w Bydgoszczy nie posiada danych na temat obecnej ewidencji tego zespołu (pismo z dnia 19 września 2012 r., Nr II-841-22/2012 BS). W dokumentacji Archiwum Państwowego w Toruniu brak jest informacji na temat przekazanych akt (pismo z dnia 25 września 2012 roku, Nr 812-44/12). Zaś Archiwum Państwowe w Toruniu o/Włocławek nie przejęło dokumentacji Powiatowego Zrzeszenia Prywatnego Handlu i Usług we Włocławku (pismo z 28 września 2012 roku, Nr 812-12/12).

W trakcie badań nad Izbą bydgoską uzupełniająco trzeba wziąć pod uwagę zespół Giełdy Zbożowo-Towarowej w Bydgoszczy (numer 1228). Liczy 138 jednostek z lat 1946 - 1951. Może być on o tyle ciekawy, że Giełda obejmowała swą właściwością terytorialną także teren województwa

olsztyńskiego. Na temat giełd Polski Ludowej pisali między innymi Marek Dul i Robert Jastrzębski^[2]. Zaś na temat przedwojennych giełd - Roman Macyra^[3].

Izba Przemysłowo-Handlowa w Częstochowie

Zespół znajduje się w Archiwum Państwowym w Kielcach. Nadano mu numer 417. Liczy aż 900 jednostek i 9 metrów bieżących akt. Posiada inwentarz książkowy. Układ i zawartość aktowa zespołu jest identyczna, jak w przypadku innych powojennych izb. Zaznaczyć należy, iż Izba częstochowska posiadała oddziały w Kielcach i Radomiu, zwane ekspozyturami. Mimo, iż stolicą województwa były Kielce, to siedziba Izby znajdowała się w Częstochowie. Po II wojnie światowej nie doszło do dostosowania podziału terytorialnego administracji samorządu przemysłowo-handlowego do zmienionych granic województw. Zanim w roku 1950 dokonano zmian podziału terytorialnego i przeniesiono powiat częstochowski do województwa katowickiego, to 30 marca weszła w życie ustawa o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości znosząca izby przemysłowo-handlowe^[4].

Po wojnie dyrektorem częstochowskiej Izby był przedwojenny radca prawny Izby sosnowieckiej - Juliusz Braun (1904 - 1990), uwięziony na przełomie 1948 i 1949 roku. Kolejny z prezesów Klemens Kanczewski (1896 - 1961) także był aresztowany. Potem dyrektorem został Jan Bolesław Palczewski (1901 - 1990) - działacz Stronnictwa Demokratycznego i poseł na Sejm Ustawodawczy w latach 1947 - 1952^[5].

Poza tym w bogatym zespole radomskiego archiwum "Zbiór afiszów, plakatów i druków ulotnych po 1945 r." (numer zespołu 1193) można znaleźć dwa druki: "Zawiadomienie Izby Przemysłowo-Handlowej w Częstochowie w sprawie rejestracji przemysłu" z 1947 roku (sygnatura 137) oraz "Ogłoszenie o rejestracji prywatnych Przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i usługowych" z 1949 roku (sygnatura 141).

Izba Przemysłowo-Handlowa w Częstochowie - oddział w Kielcach

Zespół "Kielecka Ekspozytura Izby Przemysłowo-Handlowej w Częstochowie" znajduje się w Archiwum Państwowym w Kielcach pod numerem 418. Obejmuje 48 jednostek. Spośród dokumentów interesujące mogą być akta referatu turystycznego i protokoły Komisji Turystycznej. Dokumentują bowiem działalność samorządu przemysłowo-handlowego na polu turystyki.

Warto dodać, że ani przed wojną, ani w czasie wojny w Kielcach nie było instytucji samorządu przemysłowo-handlowego. Przed wojną Kielce leżały w okręgu Izby sosnowieckiej, a w okresie II wojny światowej - najpierw

niemieckiej Izby Przemysłowo-Handlowej w Radomiu, a potem radomskiej Izby Dystryktowej.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Częstochowie - oddział w Radomiu

Zespół "Radomska Ekspozytura Izby Przemysłowo-Handlowej w Częstochowie" przechowywany jest w Archiwum Państwowym w Kielcach i nadano mu numer 419. Liczy 34 jednostki. Akta dotyczą spraw lokalnych z terenu Radomia i sąsiednich powiatów.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Gdyni

Akta Izby zostały zgromadzone w Archiwum Państwowym w Gdańsku - oddział w Gdyni. Zespołowi nadano numer 5, a obejmuje on 347 jednostek, tj. 8 metrów bieżących akt. Są to wyłącznie akta powojenne. Inwentarz jest książkowy - opublikowany w bazie SEZAM, co ułatwia prowadzenie badań archiwalnych.

Akta są bardzo dobrze posegregowane - wedle wydziałów Izby, analogicznie do akt Izby lubelskiej, co znakomicie ułatwia orientację w działalności Izby. Sygnatury od 1 do 74 to akta Wydziału Ogólnego; 75 - 168 - Wydziału Przemysłowego; 169 - 239 - Wydziału Handlowego; 240 - 275 - Wydziału Żeglugowo-Portowego; 276 - 302 - Komunikacyjnego; 303 - 321 - Zaopatrzenia; 322 - 332 - Finansowego. Reszta (333 - 347) to akta likwidacyjne, personalia, sprawy prasowe i dopływy. W okresie powojennym dyrektorem Izby był Józef Kawczyński, a prezesem Tadeusz Ocioszyński (1893 - 1969)^[6].

Izba Przemysłowo-Handlowa w Katowicach

Akta Izby są zgromadzone w Archiwum Państwowym w Katowicach pod numerem 464. Jako, że zespół ten dzieli się na dwie części, to akta powojenne zawarte są pod sygnaturami 155 - 884. Łącznie z aktami przedwojennymi daje to 884 jednostek, tj. 9 metrów bieżących akt. Izbę wyróżniała rozbudowana struktura wewnętrzna. Wskazywałoby to na szerszy niż w przypadku innych izb zakres zainteresowań i może być istotne przy prowadzeniu badań nad samorządem przemysłowo-handlowym Polski Ludowej.

Powojennym dyrektorem Izby był Tadeusz Siekański. Przed wojną był referentem podatkowym Izby sosnowieckiej, a następnie wicedyrektorem^[7].

Izba Przemysłowo-Handlowa w Katowicach - oddział w Bielsku

Delegatura Izby Przemysłowo-Handlowej w Bielsku została reaktywowana w lutym 1945 roku. Istniała do 1949 roku. Jej zespół znajduje się w Archiwum Państwowym w Katowicach. Nosi numer 162, liczy 19 jednostek, opisanych i zinwentaryzowanych. Zgromadzone są w nim akta

czterech jednostek organizacyjnych oddziału. Z Wydziału Przemysłowo-Handlowego są to rejestry zakładów przemysłowych, akta nacjonalizacyjne, sprawy celne, handlu zagranicznego i korespondencji z władzami publicznymi. W Wydziale Administracyjno-Finansowym ujęto budżety. Samodzielny Referat Prawny załatwiał sprawy opiniowania aktów prawnych i zapewne przygotowywał wystąpienia do władz. Samodzielny Referat Planowania i Statystyki zajmował się sprawozdawczością, a sprawozdania z działalności oddziału są ważnym źródłem dla badaczy.

Podsumowując, niewielki zespół delegatury Izby katowickiej w Bielsku jest ważny dla badaczy, gdyż pokazuje bieżącą działalność przykładowego oddziału powojennej izby przemysłowo-handlowej.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Katowicach - oddział w Opolu

Akta opolskiej delegatury Izby katowickiej zostały opisane w rozdziale autorstwa Piotra Janusa.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie

Zespół tej Izby jest przechowywany w Archiwum Państwowym w Krakowie pod numerem 731. Zawiera 527 jednostek i 36 metrów bieżących akt. Nie doczekał się własnej monografii naukowej takiej, jaką posiada zespół przedwojenny autorstwa Tomasza Kargola. Działalność Izby została za to opisana przez Anielę Kiełbicką, a także Leszka Zachutę i Andrzeja Zdebskiego.

Poza tym w krakowskim archiwum jest też zespół - liczący 37 jednostek - numer 829: "Zrzeszenie Przedsiębiorstw Budowlanych w Krakowie". Jest to rzadki przypadek zachowania się odrębnego zespołu archiwalnego zrzeszenia przemysłu prywatnego. Zrzeszenia były tworzone przez izby w latach 1944 - 1945 jako związki branżowe zakładów przemysłu prywatnego oparte na przepisach przedwojennego prawa przemysłowego. Faktycznie działały jako agendy izby, a w 1947 roku na mocy zarządzenia Eugeniusza Szyra zostały przekształcone w samodzielne instytucje samorządu gospodarczego. W omawianym zespole znajdziemy okólniki rządowe; statut zrzeszenia i protokoły zebrań; korespondencję z Izbą; materiały statystyczne na temat produkcji, zaopatrzenia, przydziałów, płac i zatrudnienia; jak również bilanse przedsiębiorstw. Ogólnie rzecz biorąc zespół ten może być ciekawy dla badaczy sytuacji gospodarczej zakładów przemysłowych sektora prywatnego w okresie Polski Ludowej.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie

Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie została otworzona już pod koniec lipca 1944 roku, zaraz po wyparciu Niemców z miasta. Pierwszym prezesem był Roman Petschl (zm. prawdopodobnie w 1966 r.) - dyrektor

gdyńskiego oddziału Banku Handlowego, którego losy wojenne rzuciły do Lublina. Po nim prezesurę objął znany lubelski przemysłowiec Roman Laśkiewicz (1903 - 1970), a następnie Jan Luboiński (ur. w 1904 r.). Przez cały okres powojenny dyrektorem Izby był Tadeusz Kryński (ur. w 1883 r.).

Zespół akt przechowywany jest w Archiwum Państwowym w Lublinie. Liczy 623 jednostek i 6 metrów bieżących akt. Wśród nich jest nieco archiwaliów przedwojennych, ale w przeważającej części są to akta powojenne.

Dane o działalności Izby i sytuacji gospodarczej województwa lubelskiego w okresie Polski Ludowej uzupełnić można sięgając do innych zespołów z lubelskiego Archiwum. W pierwszej kolejności chodzi o akta instytucji publicznych: miasta Lublina z lat 1944 - 1950 (numer zespołu 22); Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego (numer zespołu 698) - głównie Wydział Ogólny, Wydział Przemysłu, Wydział Handlu; Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie 1944 - 1950 (numer zespołu 697); Starostwa Powiatowego w Lublinie 1944 - 1950 (numer zespołu 727); Powiatowej Rady Narodowej w Lublinie (numer zespołu 724) - tam są dokumenty społecznych komisji kontroli cen.

Wśród akt organizacji partyjnych będą to: Komitet Wojewódzki Polskiej Partii Robotniczej w Lublinie (numer zespołu 1233); Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lublinie (numer zespołu 1266).

Jeśli chodzi o administrację specjalną, to w grę wchodzi akta Izby Skarbowej w Lublinie 1944 - 1950 (numer zespołu 704); Okręgowego Inspektoratu Ochrony Skarbowej (numer zespołu 705); Inspektora Pracy V Okręgu w Lublinie (numer zespołu 703). W aktach Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego w Lublinie (numer zespołu 702) są informacje na temat szkolnictwa kupieckiego.

Działalność lubelskiej Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (numer zespołu 771) została opisana przez Bohdana Sekścińskiego, więc autor zrezygnował z prowadzenia kwerendy tych akt i ograniczył się do przejrzenia inwentarza. Okazało się, że wytypowane sygnatury zostały wykorzystane w doktoracie Sekścińskiego. Ewentualnie może udałoby się uściślić informacje na temat zatrzymania przedwojennego pracownika Izby Wieńczysława Szczerby, gdy po wojnie zajmował się działalnością gospodarczą.

Wśród instytucji gospodarczych warto brać pod uwagę akta Banku Gospodarstwa Krajowego o/Lublin (numer zespołu 646) - raczej do okresu przedwojennego, ale dla okresu powojennego w aktach banku powinny być dokumenty z rejestracji akcji prowadzonej przez izby w latach czterdziestych; Dyrekcji Przemysłu Miejscowego (numer zespołu 815); Giełdy Zbożowo-

Towarowej (numer zespołu 643); Lubelskiego Międzykomunalnego Związku Elektryfikacyjnego w Lublinie "Lubzel" (numer zespołu 676), gdyż tam pracował radca Izby Jan Czerwiński.

Dla pewności można zajrzeć do inwentarzy browarów Jeleń (numer zespołu 685) oraz browaru Popkowiec (numer zespołu 686). Informacje o radcach i pracownikach można znaleźć w portalu historycznym Teatru NN w Lublinie, np. o radcy Stanisławie Magierskim.

Zainteresowanym autor sugerowałby wybrać się do Archiwum Państwowego w Zamościu, gdzie oprócz zespołu Stowarzyszenia Kupców Polskich Oddział w Zamościu (numer zespołu 1021) badacz ma do dyspozycji akta zakładów przemysłowych oraz druki ulotne. W zespole numer 182: Czerski i Jakimowicz Fabryka Mebli Giętych i Tartak w Bondyrzu pod sygnaturą 159 zawarta jest korespondencja z Izbą z 1949 roku. Warto też przejrzeć zespół numer 184: Zakłady Chemiczne "Alwa" inż. A. Waligóry w Szczepieszynie. Wśród druków ulotnych (numer zespołu 215) Izby dotyczą teczek o sygnaturach 930, 932 i 933. Zawierają one ogłoszenia o obowiązku rejestracji przedsiębiorstw handlowych, przemysłowych i usługowych. Są one zapewne identyczne z ogłoszeniami innych izb.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Łodzi

Akta Izby znajdują się w zespole numer 812 w części akt po 1945 roku. Łącznie zespół jest znaczący, gdyż liczy 943 jednostek, tj. 18 metrów bieżących akt. Z tego część przypada jednak na dane statystyczne. Z akt powojennych interesujące mogą być materiały na temat odbudowy przemysłu łódzkiego po wojnie, nacjonalizacji, handlu zagranicznego oraz sprawozdania stowarzyszeń kupieckich z terenu województwa łódzkiego. Powojennym prezesem Izby był Karol Bajera (1889 - 1972), a jednym z dyrektorów Stefan Luciński - przedwojenny wicedyrektor Izby.

Zbierając informacje na temat sektora prywatnego można zajrzeć do akt zespołu Zrzeszenia Transportu Prywatnego w Sieradzu. Przechowywany jest w sieradzkim oddziale łódzkiego archiwum pod numerem 340. Liczy niestety tylko 3 jednostki kategorii A, ale aż 710 jednostek kategorii B - osobowych. Mogłoby to znaczyć, że składa się głównie z wykazów osób prowadzących działalność transportową.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu

Izba Przemysłowo-Handlowa w Poznaniu została reaktywowana po wojnie w 1945 roku. Prezesurę - jak przed wojną - objął Stefan Kałamański (1882 - 1949). Po jego śmierci prezesem został Antoni Skowroński. Biurem

kierował, przez cały okres powojenny, przedwojenny dyrektor Stanisław Waschko (1895 - 1984).

Zespół Izby jest przechowywany w Archiwum Państwowym w Poznaniu pod numerem 707. W przypadku okresu powojennego chodzi o drugą część zespołu, wydzieloną w inwentarzu. Układ akt jest standardowy i podobny do akt innych izb. Znajdziemy tam akta Wydziału Ogólnego (protokoły, sprawozdania, budżety, korespondencję z władzami, sprawy międzyizbowe); akta związane z działalnością opiniodawczą (jako Wydział Prawno-Ekonomiczny); szkolnictwem zawodowym; statystyki przemysłowej i handlowej; sprawami przemysłu (Wydział Przemysłu); handlu (w odróżnieniu od innych izb akta są podzielone na handel wewnętrzny i zagraniczny). Osobno wyróżniono akta ekspozytury w Gorzowie Wielkopolskim.

Oprócz zespołu Izby, dla okresu powojennego sporo dokumentów na jej temat jest w zespole Urząd Wojewódzki Poznański (numer zespołu 471). Kolejno warto spojrzeć na akta Wojewódzkiej Rady Narodowej (numer zespołu 472). W zespole numer 1204 Izba Rzemieśnicza w Poznaniu są dokumenty o rozgraniczaniu przemysłu fabrycznego i rzemiosła (sygnatura 964).

Powojenna dokumentacja szkolna jest w zespole numer 1495: Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego. Teczka numer 381 poświęcona jest kursowi przetwórstwa zbożowego prowadzonego przez Izbę w 1946 roku.

Ważny jest zespół Wojewódzkiego Zrzeszenia Prywatnego Handlu i Usług w Poznaniu (zespół numer 1482). Zawiera 197 jednostek z lat 1945 - 1975 i jest porównywalny do zespołu szczecińskiego, o którym będzie niżej mowa.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Rzeszowie

Izba rzeszowska została utworzona już pod koniec września 1944 roku. Jej dyrektorem był znany działacz poakowskiego podziemia niepodległościowego Jan Andrykowski. Należał do Brygad Wywiadowczych Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość. W siedzibie Izby urządził między innymi skrytkę na dokumenty^[8]. Ujawnił przed władzami swoją przynależność do AK, a nawet złożył deklarację wstąpienia do Polskiej Partii Robotniczej. W poufnym raporcie o dyrektorach izb przemysłowo-handlowych napisano o nim^[9]:

Dyrektorem tej Izby jest Andrykowski Jan. Andrykowski był w AK już nawet po zakończeniu działań wojennych, ale później ujawnił się. Według jego relacji jest w bezpośrednim kontakcie i współpracy z Miejskim Komitetem PPR i w dniu 26 listopada b.r. złożył deklarację na ręce sekretarza tow. Kruczka Władysława z Miejskiego Komitetu PPR co do wstąpienia do szeregów PPR. Należałoby to sprawdzić na terenie Rzeszowa. Poza tym Ob. Andrykowski jest pracowity i wykazuje operatywność.

Akta Izby są zgromadzone w Archiwum Państwowym w Rzeszowie oraz w Archiwum Państwowym w Przemyślu. Nie jest to typowa sytuacja, a same akta - w porównaniu do akt innych izb z okresu Polski Ludowej - są niekompletne. W Rzeszowie zespół nosi numer 983 i obejmuje tylko 54 jednostek. Zespół posiada inwentarz książkowy. W Przemyślu zespół ma numer 411 i zawiera 183 jednostek - 3 metry bieżące. Również dołączono do niego inwentarz książkowy. Badania nad aktami przeprowadził Jan Basta - dyrektor rzeszowskiego archiwum^[10].

Izba Przemysłowo-Handlowa w Szczecinie

Zespół Izby opisany został w rozdziale o izbach przemysłowo-handlowych na Ziemiach Odzyskanych.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie

W Izbie Przemysłowo-Handlowej po wojnie pracowali przedwojenni działacze oraz pracownicy, skupieni wokół Czesława Klarnera, który objął funkcję wiceprezesa Izby. Prezesem został Mieczysław Hartwig, a po nim znany warszawski literat Kordian Tarasiewicz. Biurem Izby kierowali Andrzej Czarnecki, Tadeusz Kijeński, Tadeusz Kołodziej (1902 - 1974), Andrzej Marchwiński (1905 - 1946), Franciszek Pacyński - skazany w procesie "andersowców" i wreszcie Mikołaj Szyszkowski - ostatni dyrektor Izby.

Akta Izby warszawskiej zostały rozdzielone - wskutek przypadkowych tak naprawdę zdarzeń - między dwa archiwa: Archiwum Akt Nowych oraz Archiwum Państwowe m.st. Warszawy. W Archiwum Państwowym m. st. Warszawy znalazły się akta Izby P-H w Warszawie mimo, iż większość zespołu przechowuje Archiwum Akt Nowych. Do Archiwum m.st. Warszawy trafiły tylko te dokumenty, które zatrzymał ostatni prezes Izby warszawskiej - Kordian Tarasiewicz. Jako, że Izba P-H w Warszawie była instytucją ogólnopolską, spełniając funkcje Izby Urzędującej, całość jej akt winna trafić do Archiwum Akt Nowych.

Łącznie chodzi więc o dwa zespoły: numer 521 z Archiwum Państwowego m. st. Warszawy oraz numer 259 z Archiwum Akt Nowych. Z zespołu numer 521, który liczy 54 jednostki, najważniejsze jest sprawozdanie z działalności izb z lat 1944 - 1950 (sygnatura 16).

Akta z zespołu numer 259 liczą 1610 jednostek i 28 metrów bieżących. Posiadają inwentarz kartkowy. Badaczka już na początku prowadzenia kwerendy dziwić może brak jednolitej księgi protokołów prezydium i księgi protokołów walnych zebrań. Zespół wydaje się obszerny, jednak po głębszej analizie widać, iż akt merytorycznie nie jest aż tak wiele. Osobliwy jest ich podział według nazwisk prezesów Izby i dyrektorów. Na szczęście układa się to w spójny chronologicznie obraz. W aktach Wydziału Ogólnego warto sprawdzić

protokoły zebrań z 1944 roku i zjazdy izb. Osoby zainteresowane bieżącą działalnością izb powinny też zajrzeć do akt Wydziału Komunikacyjno-Turystycznego. Ważne będą memoriały, projekty i opinie kierowane do rządu. W aktach Wydziału Prawnego są wykazy ukaranych przedsiębiorców przesyłane do Izby przez Komisję Specjalną do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym. Akta Wydziału Koordynacji zbierają materiały dotyczące nie tyle polityki władz wobec samorządu przemysłowo-handlowego, co przydziałów i kredytów inwestycyjnych. Informacje o stosunku władzy ludowej do samorządu przemysłowo-handlowego dają notatki na przykład po spotkaniach z Hilarym Mincem i Eugeniuszem Szyrem, a także korespondencja ze Stronnictwem Demokratycznym. Wiele informacji wnoszą akta z roku 1950, gdy izby były likwidowane.

Osoby będące w Archiwum Akt Nowych nie powinny pomijać akt władz i urzędów centralnych. Autor ma na myśli akta Ministerstwa Przemysłu i Handlu (zespół numer 195), gdzie są też akta Ministerstwa Przemysłu. Kolejno Centralnego Urzędu Planowania (zespół numer 192) oraz Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (zespół numer 274). Potem akta Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości (zespół numer 400). Następnie akta Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej oraz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (zespoły numer 400 i 1354). Tło polityczne ukazują zmikrofilmowane (co jest bardzo wygodne dla badaczy, gdyż przyspiesza znacznie badania) akta PKWN (zespół numer 185). Oryginały aktów prawnych zgromadzono w zespole Ministerstwa Sprawiedliwości (zespół numer 285).

Zastrzec należy, iż są to zespoły naprawdę obszerne i kwerenda w nich nie należy do łatwych. Zespół Ministerstwa Przemysłu i Handlu to 78 metrów bieżących akt. Zespół Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego to aż 411 metrów bieżących akt i 16 tysięcy jednostek. Zaś Ministerstwo Sprawiedliwości - 209 metrów. Część z zespołów nie posiada inwentarzy książkowych, a kartkowe. Jednak zawarte w nich akta odsłaniają kulisy procesu stalinizacji samorządu przemysłowo-handlowego oraz jego likwidacji.

Osoby sięgające do akt Ministerstwa Sprawiedliwości powinny sugerować się nie tylko numerami kart w teczkach (które w trakcie kwerendy prowadzonej przez autora zwykle nie były paginowane), czy sygnaturami, lecz także numerami zakładek w poszczególnych teczkach (jeśli nie zostały usunięte) i numerami spraw, wynotowanymi na kartach inwentarza kartkowego w opisie danej jednostki archiwalnej. Przykładowo, chcąc odszukać dokumenty dotyczące ustawy o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości należy się kierować numerem sprawy P 006/5.

Można zrezygnować z części akt Centralnego Urzędu Planowania, gdyż tożsame materiały są w aktach Izby warszawskiej. Wiedzę o Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego warto skonfrontować z raportami Najwyższej Izby Kontroli (numer zespołu 356). Poza tym w zespole Ministerstwa Oświaty (numer zespołu 283) są materiały oświatowe izb przemysłowo-handlowych (sygnatura 1926).

Brak jest informacji o izbach - a przynajmniej autor nie znalazł - w aktach Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów (zespół numer 191). Spuścizna Hilarego Minca (zespół numer 1423) z ciekawszych materiałów (ale niestety nie dotyczących izb) zawiera jego przemówienie w sprawie skupu zboża z 1950 roku. Niewiele dowiedzieć się można z akt Ministerstwa Handlu Wewnętrznego (zespół numer 1097) chyba, że szuka się wzmianek o likwidacji giełd zbożowo-towarowych. Autor nie badał akt grup operacyjnych (numer zespołu 292), lecz poznane akta izb przemysłowo-handlowych nie zawierają korespondencji z grupami. Poza tym działalność grup została opisana przez Marka Kinstlera^[11].

Jako interesujące uzupełnienie wiadomości o izbach i w ogóle realiach życia gospodarczego Polski Ludowej trzeba wskazać akta Biura Organizacji Dostaw (numer zespołu 374); Głównej Komisji ds. Upaństwowienia Przedsiębiorstw (numer zespołu 316). Wymowne są szczególnie sprawozdania inspektorów Biura Organizacji Dostaw, a w aktach Głównej Komisji znajdują się dokumenty z postępowań nacjonalizacyjnych.

W Narodowym Archiwum Cyfrowym zachowało się nagranie przemówienia prezesa Izby Mieczysława Hartwiga z marca 1946 roku na temat inicjatywy prywatnej (sygnatura 33-P-295). Zaś pod sygnaturą 33-T-200 wywiad z Mikołajem Szyszkowskim z czerwca 1957 roku.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie - oddział w Białymstoku

Akta białostockiego oddziału Izby warszawskiej są przechowywane w Archiwum Państwowym w Białymstoku, pod numerem 325. Obejmują 218 jednostek, tzn. 3 metry bieżące akt. Posiadają inwentarz książkowy. Oprócz tego w bazie archiwalnej ELA umieszczono wykazy pracowników (sygnatury 215 - 216) oraz właścicieli młynów (125) z drugiej połowy lat czterdziestych.

Białostocki Oddział Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie rozpoczął działalność 25 czerwca 1945 roku. Biurem Izby kierował Leon Adamowski (1911 - 1983) poseł Stronnictwa Demokratycznego. Akta oddziału są typowe dla powojennych izb przemysłowo-handlowych. Dotyczą spraw ogólnych, zebrań radców, prac komisji, korespondencji z Izbą Urzędującą (tj. warszawską) oraz innymi izbami; działalności opiniodawczej i mandatowej, spraw przemysłu i handlu, statystyki, szkolnictwa zawodowego. Są to

identyczne sprawy z jakimi spotkać się można na przykład w aktach Izby lubelskiej.

Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie - oddział w Olsztynie

Akta delegatury olsztyńskiej znajdują się w Archiwum Państwowym w Olsztynie. Zespół posiada numer 521, liczy 133 jednostki, co daje 1 metr bieżący akt. Akta te mogą być interesujące, gdyż mogą dać obraz tworzenia się polskiej przedsiębiorczości na terenie b. Prus Wschodnich w ciężkich warunkach politycznych. Stąd też na uwagę będą zasługiwać protokoły posiedzeń władz delegatury, sprawozdania zrzeszeń kupieckich, informacje na temat szkolnictwa zawodowego, o przejmowaniu opuszczonych i porzuconych zakładów przemysłowych, zakładaniu placówek handlowych.

Po wojnie dyrektorem oddziału był Adolf Gozdawa-Reutt, działacz niepodległościowej organizacji "Konfederacja Narodu".

Izba Przemysłowo-Handlowa we Wrocławiu

Archiwalia Izby opisano w rozdziale o izbach przemysłowo-handlowych z terenu Ziemi Odzyskanych. Zespół Izby przechowywany jest w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, nosi numer 435, liczy 333 jednostek i 6 metrów bieżących. Pomocniczo można sięgać do zespołu Giełdy Zbożowo-Towarowej we Wrocławiu - numer 440, zawierającego 42 jednostki archiwalne.

Polska Izba Handlu Zagranicznego

Jako dodatkowe dla poznania dziejów samorządu gospodarczego Polski Ludowej trzeba wskazać akta Polskiej Izby Handlu Zagranicznego. Izba ta przejęła kompetencje instytucji samorządu gospodarczego oraz władz publicznych w sprawach wymiany handlowej z zagranicą w 1949 roku^[12]. Podlegała Ministrowi Handlu Zagranicznego. Zajmowała się między innymi wydawaniem świadectw pochodzenia towarów, legalizowaniem faktur, wydawaniem zaświadczeń dla przedsiębiorstw eksportowych, organizowaniem targów i wystaw, ustanawianiem ekspertów w zakresie towaroznawstwa, spedycji i ubezpieczeń, standaryzacją artykułów eksportowych i działalnością wydawniczą. W Archiwum Państwowym w Gdańsku - oddział w Gdyni znajduje się zespół "Polska Izba Handlu Zagranicznego - Oddział Morski w Gdyni". Liczy 91 jednostek i 2 metry bieżące akt. Inwentarz jest podany w bazie SEZAM. W Archiwum Państwowym w Szczecinie pod numerem 736 znajduje się zespół "Polska Izba Handlu Zagranicznego - Oddział Morski w Szczecinie". Mieści 245 jednostek i 6 metrów bieżących akt. Do obydwu zespołów mogą sięgać osoby zainteresowane polityką eksportową PRL.

Perspektywy badawcze

Mimo prowadzonych stale badań nad historią gospodarczą Polski Ludowej na polu samorządu przemysłowo-handlowego pozostaje nadal wiele do zrobienia, co otwiera dogodne perspektywy badawcze szczególnie dla młodych naukowców i doktorantów. Przede wszystkim brakuje monografii Izby warszawskiej. Nie ma zebranych wiadomości na temat kooperacji między izbami a Stronnictwem Demokratycznym lub Stronnictwem Pracy. Powinno zostać przygotowane opracowanie porównawcze omawiające działalność delegatur i ekspozytur izb z różnych województw (tych "starych" jak w Białymstoku i nowych jak w Opolu). Opracowania naukowego w formie rozprawy doktorskiej doczekała się tylko jedna izba - lubelska. Nie ma publikacji na temat zrzeszeń prywatnego przemysłu, ani wiadomości o ich sytuacji po wprowadzeniu Stanu Wojennego. Brakuje ustalonej polityki archiwalnej odnośnie akt izb przemysłowo-handlowych. Akta izb rzeszowskiej i warszawskiej są rozdzielone pomiędzy różne archiwa. Akta delegatur i ekspozytur są albo powiązane z aktami izby macierzystej, albo wydzielane. Z punktu widzenia badacza samorządu przemysłowo-handlowego powinny być łączone; tym bardziej, że tych akt nie jest objętościowo wiele a oddział izby nie był samodzielny podmiotem, a wewnętrzną jednostką organizacyjną danej izby.

Abstrahując od okresu Polski Ludowej, to w archiwalnych bazach danych można znaleźć akta współczesnej izby gospodarczej. Mowa jest o zespole "**Izba Gospodarcza Rynków Wschodnich w Suwałkach**" (numer zespołu 723), złożonym w Archiwum Państwowym w Suwałkach. Jest to obszerny zespół, liczący 606 jednostek z lat 1992 - 2007.

Streszczenie

W rozdziale przedstawiono archiwalia izb przemysłowo-handlowych w okresie Polski Ludowej; czyli izb w Bydgoszczy, Częstochowie (z oddziałami w Kielcach i Radomiu), Gdyni, Katowicach (z oddziałem w Opolu), Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie (z oddziałami w Białymstoku i Olsztynie). Jako dodatkową ujęto Polską Izbę Handlu Zagranicznego. Zwrócono uwagę także na akta zrzeszeń prywatnego handlu i usług. Podkreślono wagę dokumentów urzędów centralnych (ministerstw, Centralnego Urzędu Planowania, Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego itp.).

Słowa kluczowe

- gospodarka Polski Ludowej
- izba przemysłowo-handlowa
- Polska Izba Handlu Zagranicznego

- zrzeczenia prywatnego handlu i usług
- zrzeczenia prywatnego przemysłu

Przypisy

[1] Zob. Sieć organizacyjna izb przemysłowo-handlowych wg stanu na luty 1946 r. (Archiwum Akt Nowych, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie, sygn. 1461); Materiały do historii samorządu przemysłowo-handlowego w okresie od dn. 22 lipca 1944 r. do marca - kwietnia 1945 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 71); Sprawozdanie z organizacji Izby P-H w Lublinie i stosunków gospodarczych jej okręgu za czas od 22 lipca 1944 do 15 czerwca 1945 r. (ibidem, sygn. 63); spis izb przemysłowo-handlowych z 1947 r. (ibidem, sygn. 59); Informator o izbach przemysłowo-handlowych według stanu na 1948 r. (ibidem, sygn. 134, k. 19; Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1945 - 1950, sygn. 1, k. 1103); Informator o izbach przemysłowo-handlowych według stanu na 1949 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 135, k. 111; Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie, sygn. 1, k. 1217).

[2] M. Dul, R. Jastrzębski, Prawne regulacje działalności giełd towarowych w Polsce, Warszawa 2007.

[3] R. Macyra, Na rynku hossy i bessy. Giełdy towarowe w II Rzeczypospolitej, Poznań 2004.

[4] Zob. ustawę z dnia 7 marca 1950 r. o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości, Dz. U. 1950 Nr 10, poz. 104. oraz ustawę z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego Państwa, Dz. U. 1950 Nr 28 poz. 255.

[5] Na temat Juliusza Brauna: http://www.gim1dt.republika.pl/cc_brat.htm; <http://region.czyst.pl/cz27/opozytkach.php>; http://www.forumakad.pl/archiwum/2005/02/29-rody_uczone.htm [dostęp 16.08.2012].

[6] Zob. biogram na stronie Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Gdańskiego: <http://ekonom.ug.edu.pl/web/znani/index.html> [dostęp 18.08.2012].

[7] Zob. "Codzienna Gazeta Handlowa" nr 122 z 31 maja 1939 r., s. 2; "Gazeta Handlowa" 1931, nr 26 (1 - 3 luty 1931 r.), s. 4; Sprawozdanie ze zjazdu jubileuszowego. Dodatek do Księgi pamiątkowej 70-lecia Państwowego Gimnazjum imienia Króla Stanisława Leszczyńskiego w Jaśle 1868 - 1938, oprac. K. Krajewski, Jasło 1938, s. 21.

[8] Zob. G. Ostasz, Wywiad specjalny polskich konspiracji - "Brygady Wywiadowcze" na Rzeszowszczyźnie 1945 - 1946, "Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej" nr 219 - "Ekonomia i Nauki Humanistyczne" 2004, zesz. 14, s. 123.

[9] Analiza personalna, dotycząca Dyrektorów i Wicedyrektorów Izb Przemysłowo-Handlowych (Archiwum Akt Nowych, zespół KC PPR, Wydział Ekonomiczny, sygn.

295/XI/46, mikrofilm 2315/9, k. 106 - 108; sygn. 295/XI/349, mfilm 2334/30, k. 8 - 10).

[10] Zob. J. Basta, Izba Przemysłowo-Handlowa w Rzeszowie 1944 - 1951, "Prace Historyczno-Archiwalne" 1996, t. 4.

[11] Oprócz artykułów w czasopiśmie zob. M. Kinstler, Grupy Operacyjne Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i Ministerstwa Przemysłu. Dolny Śląsk, kwiecień - wrzesień 1945, Wrocław 1987.

[12] Zob. dekret z 28 września 1949 r. o utworzeniu Polskiej Izby Handlu Zagranicznego, Dz. U. 1949 Nr 53, poz. 403.

Bibliografia

Źródła

1. Analiza personalna, dotycząca Dyrektorów i Wicedyrektorów Izb Przemysłowo-Handlowych (Archiwum Akt Nowych, zespół KC PPR, Wydział Ekonomiczny, sygn. 295/XI/46, mikrofilm 2315/9, k. 106 - 108; sygn. 295/XI/349, mfilm 2334/30, k. 8 - 10).
2. Informator o izbach przemysłowo-handlowych według stanu na 1948 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 134; Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1945 - 1950, sygn. 1),
3. Informator o izbach przemysłowo-handlowych według stanu na 1949 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 135; Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie, sygn. 1),
4. Materiały do historii samorządu przemysłowo-handlowego w okresie od dn. 22 lipca 1944 r. do marca - kwietnia 1945 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 71),
5. Sieć organizacyjna izb przemysłowo-handlowych wg stanu na luty 1946 r. (Archiwum Akt Nowych, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Warszawie, sygn. 1461),
6. Spis izb przemysłowo-handlowych z 1947 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 59), Sprawozdanie z organizacji Izby P-H w Lublinie i stosunków gospodarczych jej okręgu za czas od 22 lipca 1944 do 15 czerwca 1945 r. (Archiwum Państwowe w Lublinie, zespół Izba Przemysłowo-Handlowa w Lublinie, sygn. 63).

Literatura

1. Dul M., Jastrzębski R., Prawne regulacje działalności giełd towarowych w Polsce, Warszawa 2007.
2. Kinstler M., Grupy Operacyjne Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów

i Ministerstwa Przemysłu. Dolny Śląsk, kwiecień - wrzesień 1945, Wrocław 1987.

3. Macyra R., Na rynku hossy i bessy. Giełdy towarowe w II Rzeczypospolitej, Poznań 2004.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 7 marca 1950 r. o Centralnym Urzędzie Drobnej Wytwórczości, Dz. U. 1950 Nr 10, poz. 104.

2. Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego Państwa, Dz. U. 1950 Nr 28 poz. 255.

3. Dekret z 28 września 1949 r. o utworzeniu Polskiej Izby Handlu Zagranicznego, Dz. U. 1949 Nr 53, poz. 403.

Internet

1. http://www.gim1dt.republika.pl/cc_brat.htm

2. <http://region.czyst.pl/cz27/opozytkach.php>

3. http://www.forumakad.pl/archiwum/2005/02/29-rody_uczone.htm

4. <http://ekonom.ug.edu.pl/web/znani/index.html>

Literatura uzupełniająca

1. Basta J., Izba Przemysłowo-Handlowa w Rzeszowie 1944 - 1951, "Prace Historyczno-Archiwalne" 1996, t. 4.

2. Battaglia R., Dzieje Gospodarcze Okręgu Krakowskiego Izby P-H w stuleciu 1850 - 1950. Wydawnictwo pamiątkowe na jubileusz stulecia istnienia Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie, Kraków 1950.

3. Izby przemysłowo-handlowe RP. Sprawozdanie z działalności w latach 1944 - 1950, wstęp M. Szyszkowski, Warszawa 1951.

4. Kamosiński S., Izba Przemysłowo-Handlowa w Bydgoszczy 1945 - 1950, "Kronika Bydgoska" 2001, t. 23.

5. Kiełbicka A., Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850 - 1950, Kraków 2003.

6. Kot A., Samorząd gospodarczy w pracy nad zagadnieniami morskimi (1945 - 49), "Ogólnopolski Tygodnik Gospodarczy" 1949, nr 14.

7. Zachuta L., Zdebski A., Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850 - 2000. Monografia jubileuszowa z okazji 150 rocznicy powstania Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie, wstęp T. Szczypiński, Kraków 2000.